

Florian Margan*

Kratka ekonomsko-finančna situacija v Sloveniji

POVZETEK

V letu 2014 pričakujemo, da bo recesije v Španiji konec. Gospodarsko rast bodo po napovedih MDS in SB dosegle vse evropske države razen Slovenije in Cipra. Baltske države bodo rastle hitro in okrevale bodo tudi države PIIGS. Predvidevajo, da se bo index borze DAX približal 9.000 točkam, kar pomeni, da pričakujemo večjo gospodarsko rast Nemčije. Leto 2014/15 bo ekonomsko-gospodarsko uspešno, razen za Slovenijo in Ciper.

Ključne besede: EU, finančna kriza, konkurenčna sposobnost, Slovenija.

Svoj prispevek navezujem na že objavljeni prispevek v letu 2011 in 2012, ko sem prav tako pisal o konkurenčnih sposobnostih slovenskega gospodarstva. Opozarjal sem na posledice morebitnega neučinkovitega, nezainteresiranega oziroma nerodnega pristopa k reševanju ekonomsko - finančnih problemov, ki so se v omenjenem obdobju pojavljali in se še danes v narodnem gospodarstvu Slovenije vlečejo kot jara kača. Kot kaže neusmiljena realnost, so rešitve na nivoju vlade bolj žalostne oziroma neučinkovite. Ne glede na to, da se Evroobmočje nahaja v globoki finančni krizi, ki so jo povzročile Irska, Portugalska in Grčija, smo v tem trenutku v najtežji situaciji Slovenija in Ciper!

Nekatera dejstva mimo katerih ne moremo:

Za lažjo predstavo naj navedem nekaj podatkov Eurostata. Namreč kot pravi Pitagora so številke osnove sveta, kajti svet je sestavljen iz števil. Zato ne moremo mimo števil, ki so jih podala ustrezna ministrstva Slovenije. In sicer:

- **Zadolženost podjetij** (upoštevajoč razmerje med neto dolgom in dobički nefinančnih družb): SLO je na prvem mestu v Evropi (17,1), Evroobmočje 3,6 in CZ 1,3
- **Likvidnost podjetij v % DBP:** SLO je v EU na zadnjem mestu s 17%, CZ 20% in LX 161%
- **Upad podjetniških investicij v % DBP v letih 2008-12:** SLO je z -12% na zadnjem mestu, Evroobmočje -1,9%
- **Tuje naložbe v % DBP:** SLO je s 30% na repu v EU, BG 97%, HU 78%, CZ 66%
- **Padec bančnih posojil podjetjem med letom:** SLO -5,5%, Evroobmočje -2,5, DE 0,9% (v letih 2005-2008 je imela SLO izredne medletne rasti kreditiranja

gospodarstva, ki so v letu 2008 presegle 30 %; po teh letih sledi posojilni krč),

- **Visoka cena zadolževanja pri izdaji državnih obveznic:** SLO se v letu 2013 giba med 6,12 do 6,8% ES 4,4 – 4,6, IT 3,9 – 4,2 recimo LX 1,3% (skoraj konstantno celo leto 2013).
- **Napovedana sprememba dolga v letih 2011-14 data EK v % DBP:** SLO 15,5%, slabše le Ciper in ES
- **Veliko državno premoženje:** SLO 11,35% DBP, CZ 6,1%, NL 0,7%, DE 9,17%

Nekatera daljša ekonomska dejstva v Sloveniji:

- **Nesprejetje fiskalnega pravila v ustavo** (posledica: padec Janševe vlade),
- **Oslabitev portfelja bank** (oslabitev v % dobička iz poslovanja): SLO med vodilnimi v EU z 91,46%, slabše le IR, GR in ES
- **Obseg slabih terjatev v bankah** je več kot 6 mld. € in slabih posojil oziroma več kot 11,8% celotnega posojilnega portfelja bank. Padec Probanke in Faktor banke nas bo stal čez 1 mld. € - Izgubo bodo plačali davkoplačevalci, občine in država, saj imajo le ti tam 640 mio. €. Tudi 11 mio. € terjatev Faktor banke do Jankoviča bodo plačali davkoplačevalci.
- **Katastrofalen saldo državnega proračuna v % DBP:** v 2013 – 4,4%, katastrofalna proračunska politika,
- **Neučinkovitost državnih podjetij:** velik finančni dolg, šibak denarni tok, zastareli izdelki, bančni krč, upadanje posojil itd.
- **Konkurenčna nesposobnost slovenskega gospodarstva po WorldEconomic Forum:** SLO je bila v letu 2012 na 51. mestu (leta 2008 smo bili na 37. mestu), CZ 33., HU na 45. mestu,
- **Togost trga dela** (v indexu varovanja stalne zaposlitve po Garellu od 0-6): SLO je z oceno 3,2 predzadnja v EU, zadnja je PT s 4,0.

*Ekonomska Univerza, VŠE v Pragi in
Ekonomska Univerza, Poslovna fakulteta v Bratislavi.

- **Problem neučinkovitih gospodarski ukrepov**, primer zvišanja DDV: vzrok je tudi dvig plač javnih uslužbencev (*gospodarstvo in prebivalstvo dodatno prispevata cca. 2,6 mld. € na leto*). Imamo 158.000 uslužbencev v javnem sektorju in cca.: 111.500 brezposelnih. Primer: ob dvigu DDV-ja za 2% se nam zmanjša BDP za 0,5 % na leto! **2012= 2,9 in 2013 bo le 2,956 mld. €**
- Mednarodni denarni sklad (IMF) Sloveniji za letos napoveduje **2,6-odstotni upad bruto domačega proizvoda (BDP), prihodnje leto (2014) pa naj bi se slovensko gospodarstvo skrčilo še za 1,4 odstotka**. Med evrskimi državami naj bi bil poleg Slovenije prihodnje leto v recesiji le še Ciper.
- **Beg možganov**: SLO je v zadnjih letih zapustilo skoraj 6.000 doktorjev znanosti! Podatkov o mladih strokovnjakih, ki so zapustili Slovenijo, za enkrat nimam na razpolago.
- Izredno poslabšanje konkurenčne sposobnosti slovenskega gospodarstva v svetu in neaktivnost slovenske vlade pri programih uresničevanja podpore slovenskemu gospodarstvu.

Dolžniška kriza v Evroobmočju se je transformirala v sistemsko krizo. T.i. dolžniški virus se je razmnožil in je že okužil finančne trge in grozi, da bo nastal začarani krog med državnimi obveznostmi, financiranjem bank in negativno rastjo BDP-ja, kajti epicentrum bodoče finančne krize niso ZDA, ampak EU, predvsem Evroobmočje! Po nekaterih napovedih naj bi ponovna recesija globalne ekonomije nastopila v obdobju dveh let.¹ Nosilec Nobelove nagrade za ekonomijo Paul Krugmann opozarja, da lahko krčenje državnega proračuna povzroči polom.² Prav tako IIF (Inštitut mednarodnih financ) opozarja, da lahko v primeru sprejetja ostrih protikriznih ukrepov na ekonomskem in finančnem sektorju s strani posameznih vlad pride do padca ekonomske rasti.³

Sam sem prepričan, da bi bankrot ali odhod Grčije iz Evroobmočja (*Nemčija ne nasprotuje kontroliranemu bankrotu Grčije*) povzročil dramatične ekonomske, socialne in politične probleme ne samo Grčiji, temveč tudi ostalim članicam Evroobmočja, ostalim članicam EU, kot tudi globalnim partnerjem po svetu v primeru, da ne bi zvišali jamstev do EFSF.

Namesto, da bi EU finančno krizo elegantno rešila, jo stalno oddaljuje po vzoru t.i. »letala«. Dolgove gospodinjstev prenaša na banke, te jih prenašajo na vlado, a vlada na Evroobmočje. Tako je Evroobmočje ugotovilo, da je na koncu verige s Črnim Petrom v rokah, kar pomeni z ogromnimi dolgovi. Na osnovi

¹ Zadnja recesija je bila v letu 2008/9. Po napovedi vplivnega finančnika Jima Rogersa, soustanovitelja Fonda Quantum skupaj z Georgom Sorosem, naj bi naslednja daljša recesija zajemala leto 2012. To sem tudi sam napovedal pri predstavitvi svoje študije študentom doktorskega študija v Bratislavi na Ekonomski univerzi v letu 2010. Kljub temu, da so vlade in centralne banke sprejele vrsto protikriznih elementov v cilju zmanjšati slabšanje stanja ekonomik, bi za dve leti ti elementi nezadostovali.

² Po njegovih besedah se je po grških težavah in ogromnih dolgovih veliko držav odločilo za varčevanje. Ravno v tem vidi Krugmann največji problem. Če se skupina G20 odloči za ostre protikrizne

tega trg že računa na manjši riziko »kolapsa« celotnega evropskega finančnega sistema, na to namreč kaže njegovo obnašanje.

Dolgovi, ki niso bili poplačani v letu 2008, se tudi danes ne morejo poplačati (*poplačujemo le obresti na obresti, medtem ko se glavnice ne odplačuje*) in se prenašajo iz bank na države. To je posledica tega, da so države (*tudi Slovenija*) v dobrih časih upravljale na vseh straneh, namesto tega, da bi si ustvarile rezerve za hude čase. Največ trpijo države, ki so omogočile velike socialne bonitete – varnosti, visoke pokojnine, brez pokojninske reforme, ter velike zdravstvene bonitete. Po mojem mnenju se leto 2008 ponavlja, kajti danes smo priče miksu toksičnih regulacij in moralnega hazarda. V letu 2008 smo bili namreč priča krizi bank in njihovih hipotekarnih kreditov, danes smo priča krizi držav Evroobmočja.⁴

Prej ali kasneje bo morala Evropa končati z metanjem evrov v črno luknjo (*z uvedbo restrukturalizacije dolgov, dolgoročnih planov na redukcijo zadolževanja, sprejemanjem najrazličnejših reform, spremembo Lisbonske pogodbe, prenosom nekaterih pristojnosti držav EU na nivo EU, delnim odpisom dolgov, itd.*).

Npr. MMF (*Mednarodni denarni sklad*) je že leta 2007 za Slovenijo objavil študijo z naslovom »Budget Rigidity and Expenditure Efficiency in Slovenia«, v kateri ugotavlja, da je za Slovenijo značilna zelo neučinkovita poraba državnih izdatkov. Veliki izdatki za plače, blago in storitve v Sloveniji opozarjajo, da je velik slovenski javni sektor izredno neučinkovit.

Kratki pregled finančno – ekonomske situacije v Sloveniji

Rešiti dokaj veliki javni dolg je papirnat izredno lahko. Slovenija dolguje cca. 46,9% BDP. Če izhajam iz povprečnih stroškov dolga iz kreditov s 4% obrestno mero, pomeni, da slovenski dolg naraste za 1,8% BDP/leto. Ne smemo pozabiti, da se ekonomika iz leta v leto spreminja. Hitra ekonomska rast optično znižuje dolg in s tem zvišuje prihodke državi.⁵ Ravno ekonomska rast je pomembna pri znižanju javnega dolga, kar ni primer Slovenije. Samo podpora ekonomiki in sprejem reform nista dovolj v primeru, da Slovenija ne dobi poceni kreditov.

Podatki BS (*Banka Slovenije*) torej povedo, da je bivša in sedanja vlada v nekaj več kot dveletnem obdobju povečala zunanji dolg države do tujih upnikov za približno petkrat več kot v celotnem štiriletnem obdobju minule vlade. Zunanji dolg države je predvsem obveznost slovenske države do tujih vlagateljev, ki kupujejo naše državne obveznice in kredite. Javni dolg znaša 16,4 mld. €. Izraženo relativno glede na velikost ustvarjenega BDP, se je v obdobju bivše vlade javni dolg države prav tako podvojil. In sicer z 21,9 na 45,2% BDP v letu 2013,

ekonomske ukrepe, lahko pride do »tretje krize«. Prva kriza je bila leta 1873, druga "velika kriza" pa v 30-tih letih.

³ IIF – (Inštitut mednarodnih financ) združuje čez štiristo svetovnih bank.

⁴ Velik pomen imajo Baselske regulacije, ki kategorizirajo državni dolg kot dolg brez tveganja pri izračunu kapitalne primernosti državne obligacije v lastni menii (eur) niso v bančnih portfeljih obremenjene z nobenim tveganjem. Danes je v igri Basel III, ki zahteva večjo likvidnost banke predvsem glede na državne obligacije.

⁵ <http://dialog.ihned.cz/komentare/c1-52483660-nebezpečna-zbabelost-politiku>, 28. avgust, 2011, Luděk Niedermayer, Deloitte ČR.

46,9% (UNCTAD, 2013). Danes (2014) lahko pričakujemo nad 50% !

Primerjava državnih izdatkov Slovenije in izdatkov nekaterih drugih držav EU⁶ pokaže, da je vlada s pokojninsko reformo nameravala dodatno krčiti izdatke za socialna nadomestila, ki so že zdaj močno pod ravni prumerljivih izdatkov, npr. Nemčije, medtem ko doslej ni krčila izdatkov za plače v javnem sektorju in državne izdatke za blago in storitve, ki močno presegajo primerljive izdatke Nemčije in so daleč največja finančna težava Slovenije (*S.Kovač*). Drugi pomemben razlog za zelo veliko maso plač v našem javnem sektorju glede na Nemčijo je precej večje število zaposlenih v slovenskem javnem sektorju (*javna uprava, izobraževanje, zdravstvo, socialno varstvo*). Po podatkih ILO (*International Labour Organisation*) znaša v Sloveniji delež zaposlenih v javnem sektorju kar 18% vseh zaposlenih, npr. v Nemčiji ta delež dosega cca. 10%.

Večji problem vidim v tem, da v Sloveniji vlada nemogoč odnos do tujih neposrednih vlaganj, za kar je odgovorna bivša vlada in nekateri nestrokovnjaki, oziroma »kvazi« strokovnjaki, ki so zaposleni zaradi zaposlitve v državnih organih in ne razumejo ali nočejo razumeti pozitivnosti vlaganja tujega kapitala v Slovenijo. Zadeva se je začela pozitivno odvijati šele v sedanjem času (privatizacija Telekom, Adrie, Heliosa,...itd.).

Za Slovenijo je znano, da je dolg podjetij na zgornji meji. Zaradi tega je razmerje med dolgom in lastniškim kapitalom katastrofalno. Če želijo podjetja pridobiti nove projekte, posodobitve, rekonstrukcije oziroma nove naložbe, je potreben kapital. Kot prvo lastniški in šele potem kreditni. Kapital lahko zagotovijo (*ker lastniškega enostavno ni oziroma ga je premalo*) le novi strateški partnerji. Vendar jim je potrebno zagotoviti, da jim bo kapital vrnjen. Drugače namreč niso pripravljeni vlagati finančna sredstva v nove projekte. Vemo pa, da je slovensko gospodarstvo podkapitalizirano.

Kot pravi ga. A. Vassilion-ova, evropska komisarka za izobraževanje: »Resnično in odločno želimo doseči cilje strategije Evropa 2020 in sled tega bo Proračun EU povečan za 73% v letih 2014-2020«.⁷ Povečane bodo naložbe v raziskave in inovacije. Nova strategija EU Obzorje 2020 bi naj povečala globalno konkurenčnost Evrope in pripomogla k ustvarjanju daljših delovnih mest in tako razvijala ideje in inovacije, kot primer telefonske družbe.⁸ To pomeni daljšo bodočo obremenitev za Slovenijo.

⁶ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-045/EN/KS-SF-11-045-EN.PDF. Main components of general government expenditure (ESA transactions), 2010, in percentage of total expenditure.

⁷ Proračun za 2007-2013 je bil v višini 72,5 mld. € namenjen za izobraževanje in usposabljanje v evropskih regijah. Povečalo se bo število prejemnikov štipendij, dalje bo pripravljen program jamstev za posojila študentom, ki celotni magistrski študij opravijo v tujini. Za poklicno izobraževanje bo še naprej namenjena podpora iz Evropskega socialnega sklada.

⁸ Telefonska družba O2 spodbuja mlade od 13-26 let, da se vključijo v projekt „Think Big“. Gre za projekt, v katerem lahko tudi mladi sodelujejo pri spremembi sveta v obliki idej in inovacij. Zmagovalni projekt je nagrajen s finančno podporo.

⁹ <http://www.finance.si/314915/Public-enemy-Padec-pokojninske-reforme-je-voznica-za-nem%C5%A1ki-vlak>, 21.9.2011, Stanislav Kovač,

Ljudi je potrebno zaposliti, kajti s tem se manj prispevkov namenja nezaposlenim. Pri tem bo nova vlada potrebovala resnično dober ustvarjalni kader, brez katerega ni napredka, idej in ne inovacij. Potrebno bo vključevati tudi starejše osebe, kot so inženirji, managerji, ki bi lahko delovali kot svetovalci. Dajo lahko namreč dober prispevek v delovnih skupinah. Kot primer na Nizozemskem ali v ZDA. Mislim, da sem s to mislijo naletel na gluha ušesa.

Velik javnofinančni primanjkljaj državnega proračuna (v % BDP) iz leta 2011 (*javni dolg*)⁹.¹⁰ (-5,6%, na koncu leta -6,4%) se sicer znižuje (napoved v letu 2013 bo -2,5%). Vendar sem zaradi nesmotrnega in neodgovornega gospodarjenja in obnašanja vlade glede državnega proračuna prepričan, da bo morala vlada v prihodnje razmišljati o t.i. finančni ustavi. Ta bi glede na nestabilnost finančnih – in ekonomskih kriz, ki se bodo pojavljale v dvojnem »w« ciklu v teh in naslednjih letih, ter glede na problematiko zadolževanja in delno finančno nestabilnost Evroobmočja, zavezala vlado k proračunski odgovornosti ne samo do prebivalstva Slovenije ampak tudi do inštitucij EU. Za pregled in kontrolo proračunske odgovornosti bi bili zadolženi poslanci, kateri bi v primeru večkratnega neodgovornega obnašanja vlade glede proračunske strategije, zahtevali izglasovanje nezaupnice vladi.

Glede na navedeno je pomemben Zakon o spremembah Zakona o poročanju RS za zagotavljanje finančne stabilnosti in Evroobmočju, ker lahko pride do špekulacij. Namreč če bodo investitorji imeli občutek, da pride s strani posameznih vlad oziroma agenture do situacije »haircut«, se zgodi, da lahko pride do rizičnih premij v izdanih državnih obveznicah. S tem se povečajo premije in višina obresti. V kolikor vlada posamezne države v primeru krize ne more izpolnjevati svojih obveznosti pride do devalvacije državnih obveznosti oziroma obveznic, kar bo imelo negativne posledice za slovensko ekonomijo, ki se danes nahaja v težki situaciji.

Zaključek

Iz prikazanih podatkov je jasno razvidno, da **vlada ni sprejela zadostnih ukrepov za zmanjševanje zunanjega in s tem javnega dolga Slovenije, ter ni sprejela učinkovitih ukrepov za izboljšanje konkurenčne sposobnosti slovenskega gospodarstva**. Jasno je razvidna nesposobnost vlade rešiti navedeno problematiko. **Posledica je stagniranje**

Po določbah pakta o stabilnosti in rasti se dolg sektorja države (*v nadaljevanju javni dolg države*) izkazuje po metodologiji nacionalnih računov (**ESA95**). Po tej metodologiji javni dolg države obsega dolg državnega proračuna, občinskih proračunov, zdravstvene in pokojninske blagajne ter javnih skladov in zavodov. Javni dolg države neposredno bremeni državo in ta ga tudi odplačuje. **Po SURS podatkih (*Dolg sektorja država, Slovenija, 1994-2010*) je po letu 1994 približno 95 % celotnega javnega dolga slovenske države pomenil dolg državnega proračuna, za katerega je neposredno odgovorna vsakokratna vlada na oblasti, 21.9.2011.**

¹⁰ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-045/EN/KS-SF-11-045-EN.PDF In the European Union (EU-27), the compilation of government revenue and expenditure data is well established by reference to the European System of Accounts (**ESA95**). This publication focuses on the developments in annual data in the context of the economic and financial crisis, examining the finances of EU governments over.

gospodarstva, prevelika zadolženost, katastrofalen položaj poslovnih bank, velika nezaposlenost, itd. Navsezadnje je temu sledil tudi padec prejšnje vlade. Rešitev ni v dvigu DDV-ja. V nekaterih evropskih državah se je pokazalo, da je to le cesta do pekla. Rešitev je v strukturalnih reformnih spremembah.

Nova vlada bo morala nujno sprejeti dolgoročni koncept konkurenčne sposobnosti gospodarstva, izvesti nujno potrebne reforme (*bančne, pokojninske, zdravstvene...*), pritegniti sovlagatelje z ustreznimi stimulativnimi ukrepi, ter tako na eni strani zmanjšati nezaposlenost, ter na drugi strani dvigniti konkurenčno sposobnost slovenskega gospodarstva. Istočasno je nujno potrebna reforma trga in reforma tako srednjega kot visokega šolstva!!!

Uporabljena literatura

1. PORTER, Michael. The competitive advantage of nations: With a new introduction. New York, Free Press, 1998, ISBN 068-48-4147-9.
2. Dr. Florian MARGAN, *Energetická bezpečnost v období globalizace a jej vplyv na konkurenceschopnost EU*, Obhodna fakulta, Ekonomická univerza Bratislava, 2012, ISBN 978-80-89393-70-1.
3. Dr. Florian MARGAN, *Will bedepreciation of another of debt problematic countries Euroz . already in 2012*, Bratislava, Mezinárodní Ekonomská fakulta, Ekonomická univerza Bratislava, 4.12.2009.
4. Dr. Florian MARGAN, *Waiting for the Euro-zone economy in 2012/13 growth or decline?* Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita Brno, 15.6.2012.
5. Dr. Florian MARGAN, *Konkurenceschopnost EU v kontextu globalizované ekonomiky*, ICEI 2012, Ekonomická fakulta, Ostrava, 2012.
6. <http://dialog.ihned.cz/komentare/c1-52483660-nebezpečna-zbabelost-politiku>, 28. avgust, 2011, Luděk Niedermayer, Deloitte ČR.
7. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-045/EN/KS-SF-11-045-EN.PDF, Main components of general government expenditure (ESA transactions), 2010, in percentage of total Expenditure.
8. <http://www.finance.si/314915/Public-enemy-Padec-pokojninske-reforme-je-vozovnica-za-nem%C5%A1ki-vlak>, 21.9.2011, Stanislav Kovač.
9. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-045/EN/KS-SF-11-045-EN.PDF In the European Union (EU-27).
10. EUROSTAT, VI/2013.
11. Financial Times, *Francoske obveznice so presenečenje, na trgu si posoja ceneje*, HN, 15.8.2012.
12. http://www.finance.si/uspesna_izdaja_dolarske_obveznice_kupili_smo_si_polletje_1_603037, Finance, M. Weiss, J. Ugovšek, K. Lipnik, *Uspešna izdaja dolarske obveznice: kupili smo si polletje!* 18.10.2012.
13. EUROSTAT. Statistics database, Portal Eurostat. 2013. [online]. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>.
14. EUROPEAN COMMISSION. Lisbon Strategy evaluation document. Commission Staff working document. Brussels: European Commission. 2. 2. 2010. 2010a. 21 s. SEC(2010), 114 final.
15. The World Competitiveness Scoreboard 2012, Globalization and Economic Reform under threat, (več na naslednjih web straneh)
  - <http://www.imd.org/research/publications/wcy/upload/scoreboard.pdf>,
  - http://www.imd.org/research/publications/wcy/upload/GE_BE_gap.pdf,
  - <http://www.imd.org/research/publications/wcy/World-Competitiveness-Yearbook-Results/#/wcy-2012-rankings/>,
  - <http://www.imd.org/news/IMD-announces-its-2012-World-Competitiveness-Rankings.cfm>, MD announces its 2012 World Competitiveness Rankings, US competitiveness remains the key to global recovery, May 31, 2012.